6.12.6 ಬೇರೆ ಪ್ರಸ್ಥಾನಗಳು - ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯ ಸೂಚಕಗಳು

ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವ ಸ್ಪಷ್ಟ ಹೇಳಿಕೆಗಳು ಪ್ರತಿಸ್ಪರ್ಧೀ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಗಳ ಪುರಸ್ಕರ್ತರಿಂದ ಬಂದಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. **ಸೂತಸಂಹಿತೆಯ** ಮೇಲಿನ ಟೀಕೆ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಿಂದ ಬೇರೆ ಎಂದು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವ ಕೆಲವು ಪ್ರಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಈ ಪರಿಪ್ರೇಕ್ಷ್ಯೆಯಲ್ಲಿಯೇ ನೋಡಿದೆ. ಕೆಲವೊಂದು ಉದಾಹರಣೆಗಳಿಂದ ಇದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಗೊಳಿಸಬಹುದು.

(ಅ) ಸಾಂಖ್ಯ ಮತ್ತು ಯೋಗ

ಸಾಂಖ್ಯ ಮತ್ತು ಪಾತಂಜಲಗಳ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ ಅವುಗಳ ಮತದಲ್ಲಿ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಪುರುಷ (ಚೇತನ ಸ್ವರೂಪದ ಜ್ಞಾತಾ) ಮತ್ತು ಪ್ರಕೃತಿ ಅದರ ಎರಡೂ ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ - ವ್ಯಕ್ತ ಹಾಗೂ ಅವ್ಯಕ್ತ - व्यक्ताव्यक्तज्ञविज्ञानात् (ಸಾಂ. ಕಾ. 2) ಗಳ ಭೇದಜ್ಞಾನದಿಂದ ದೊರಕಿಸಬಹುದು ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು. ಈ ಕೈವಲ್ಯದ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ, ಎಲ್ಲಿ ಆತ್ಮವೊಂದೇ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತದೆಯೋ ಅಲ್ಲಿ, ಬೇರೆ ಯಾವ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಅನುಭವವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ ಅಥವಾ ಪ್ರಕೃತಿ ತನ್ನ ವ್ಯಕ್ತಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಾಗಲಿ ಅವ್ಯಕ್ತಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಾಗಲಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೂ ಅವು ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿವೆಯೆಂದೂ ಹೇಳಲಾಗದು, ಯಾಕೆಂದರೆ ಆ ಅಸ್ತಿತ್ವಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಲ್ಲ - मानाधीना मेयसिद्धिः - ಎಂದರೆ, ಜ್ಞಾನನಿವರ್ತ್ಯ - ಕೈವಲ್ಯದ ಜ್ಞಾನ ದೊರೆತಕೂಡಲೇ ಅವು ಇಲ್ಲದಾಗುತ್ತವೆ. ಮತ್ತು **ಯೋಗಸೂತ್ರ** (2-22) ಹೇಳುವದೇನೆಂದರೆ - कृतार्थं प्रति नष्टमप्यनष्टं तदन्यसाधारणत्वात् - ಮೋಕ್ಷ ಪಡೆಯುವವನ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅವು ನಷ್ಟವೆನಿಸಿದರೂ, ಬೇರೆಯವರಿಂದ ಅವು ಅನುಭವಿಸಲ್ಪಡುತ್ತವೆ.

ಈ ಹೇಳಿಕೆ ರಜ್ಜು-ಸರ್ಪವನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಎರಡು ಕಾರಣಗಳಿಂದಾಗಿ, ಪುರುಷರ ಬಹುತ್ವ ಹಾಗೂ ಪ್ರಕೃತಿ, ಹೀಗೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿರದಿದ್ದರೂ ಈ ಎರಡೂ ಪ್ರಸ್ಥಾನಗಳು ಮಿಥ್ಯೆ ಆಗುತ್ತವೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಸತ್ ಹಾಗೂ ಚಿತ್ ಸ್ವರೂಪದ ಆತ್ಮ, ಅದ್ವಯವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ, ಸಿದ್ಧಿಗಳಿಂದ ದೊರಕುವ ಆನಂದವು ವ್ಯಾವಹಾರಿಕ ಆನಂದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದಿರಬಹುದಾದರೂ, ಕೈವಲ್ಯಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಿದರೆ ಅವು ದುಃಖವೇ ಹೊರತು ಬೇರೆಯಲ್ಲ ಎಂದು **ಯೋಗಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯದ** (3-18) **ಜೈಗೀಶವ್ಯೋಪಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ** ಹೇಳಿದೆ. ಕೈವಲ್ಯವು

ಬೇರೆ ಯಾವುದರಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಹಿತಕಾರಿಯಾದುದರಿಂದ ಅದನ್ನೇ ಸಾಧಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಇದು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಹೀಗೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳದಿದ್ದರೂ, ಆತ್ಮವು ಆನಂದಸ್ವರೂಪಿಯೂ ಆಗಿದೆ ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ, ಶ್ರುತಿಯ ಧಾಟಿಯಲ್ಲಿಯೇ असङ्गो ह्ययं पुरुषः (ಬೃ. ಉ. 4-3-16) [ಈ ಪುರುಷನು ಅಸಂಗನು] **ಸಾಂಖ್ಯಕಾರಿಕಾ** (62) ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತದೆ -

तस्मान्न बध्यतेऽद्धा न मुच्यते नापि संसरति कश्चित् ।
संसरति बध्यते मुच्यते च नानाश्रया प्रकृतिः ॥

ಇದರ ನಿಜವಾದ ಅರ್ಥವೇನೆಂದರೆ, ಬಂಧವಾಗಲಿ, ಪುನರ್ಜನ್ಮವಾಗಲಿ, ಮೋಕ್ಷವಾಗಲಿ ಯಾರಿಗೂ ಇಲ್ಲ. ಇಂತಹ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಪ್ರಕೃತಿಗೆಯೇ ಅನ್ವಯಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಇದು ಮಿಥ್ಯಾ ಎಂದು ಈಗಾಗಲೇ ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ). ಇದು **ಮಾಂಡೂಕ್ಯಕಾರಿಕೆ**ಯನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ -

न निरोधो न चोत्पत्तिर्न बद्धो नैव साधकः ।
न मुमुक्षुर्न वै मुक्त इत्येषा परमार्थता ॥

ಎಲ್ಲ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನೂ ಕರಗತಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಸರ್ವತಂತ್ರಸ್ವತಂತ್ರ ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ ವಾಚಸ್ಪತಿಮಿಶ್ರರು **ಸೂತ್ರ** (2-1-2-3) एतेन योगः प्रत्युक्तः ಮೇಲಿನ ಭಾಷ್ಯದ ಮೇಲೆ ಬರೆದ **ಭಾಮತಿ**ಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ -

न चैतानि योगशास्त्राणि प्रधानादिसद्भावप्रतिपादनपराणि, किं तु योगस्वरूपतत्साधनतदवान्तरफलविभूतितत्परमफलकैवल्यव्युत्पादनपराणि, तच्च यत्किञ्चिन्निमित्तीकृत्य व्युत्पाद्यमिति प्रधानं सविकारं निमित्तीकृतं... न तु तद्विवक्षितम् । .... अत एव योगशास्त्रं व्युत्पादयिताऽऽह स्म भगवात् वार्षगण्यः -

गुणानां परमं रूपं न दृष्टिपथमृच्छति ।
यत्तु दृष्टिपथप्राप्तं तन्मायेव सुतुच्छकम् ॥

[ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರದ ತಾತ್ಪರ್ಯ **ಪ್ರಧಾನ** ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದಲ್ಲ, **ಯೋಗ**ದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅದರ ಸಾಧನಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಪರಮ ಗುರಿಯಾದ **ಕೈವಲ್ಯ**ವನ್ನು ಹಾಗೂ ಸಹಾಯಕಗಳಾದ **ಸಿದ್ಧಿ**ಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದು. ಇದಕ್ಕೊಂದು ಚೌಕಟ್ಟು ಬೇಕಾದುದರಿಂದ, ಸಾಂಖ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನ ಮತ್ತು ಅದರ ಉತ್ಪನ್ನಗಳು ಕೊಡಮಾಡಿದ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲಾಯಿತು. ಪ್ರಧಾನವನ್ನು ವಿವರಿಸುವುದು ಅದರ ಉದ್ದೇಶವಲ್ಲ. ಇದೇ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ಭಗವಾನ್ ವಾರ್ಷಗಣ್ಯರು ಅವರ ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಗುಣಗಳ ಆಧಾರವಾದ ಆತ್ಮವು ಅನುಭವದ 'ವಸ್ತು'ವಲ್ಲ

ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅನುಭವವಾಗುವಂತಹ 'ವಸ್ತು' ಮಿಥ್ಯಾ ಸ್ವರೂಪದ್ದು ; ನಿಜವೆಂದರೆ, ಅದು ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ.]

ಇದು **ಸಾಂಖ್ಯ** ವಿಚಾರದ **ಪ್ರಧಾನ** ಹಾಗೂ **ವೇದಾಂತದ ಅವ್ಯಕ್ತ** ಅಥವಾ **ಅವ್ಯಾಕೃತ**ಗಳ ನಡುವಿನ ಅಂತರ ಬಹಳ ತೆಳುವಾದದ್ದು ಎಂದು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. **ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ** (1-4-1-3) तदधीनत्वादर्थवत् । ದ ಮೇಲಿನ ಭಾಷ್ಯ ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತದೆ -

यदि वयं स्वतन्त्रां काञ्चित्प्रागवस्थां जगतः कारणत्वेनाभ्युपगच्छेम, प्रसञ्जयेम तदा प्रधानकारणवादम् । परमेश्वराधीना त्वियमस्माभिः प्रागवस्था जगतोऽभ्युपगम्यते । न स्वतन्त्रा ।

[ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಸ್ವತಂತ್ರ ಸೃಷ್ಟಿಪೂರ್ವ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣ ಎಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರೆ, ಪ್ರಧಾನದ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ನಿಃಸಂದಿಗ್ಧವಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಂತಾಗುತ್ತದೆ. ನಾವು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಪರಮೇಶ್ವರನ ಅಧೀನವಾದ ಪ್ರಾಗವಸ್ಥೆಯನ್ನು, ಸ್ವತಂತ್ರವಾದದ್ದನ್ನಲ್ಲ ; ಹಾಗಾದರೆ ಮಾತ್ರ ಅದಕ್ಕೊಂದು ಉದ್ದೇಶವಿರುತ್ತದೆ.]

ಸಾಂಖ್ಯರ **ಮಹತ್** ಮತ್ತು **ಅಹಂಕಾರ** ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ವೇದಾಂತದ ಯೋಜನೆಯಲ್ಲಿ **ಈಕ್ಷಣ** ಹಾಗೂ **ಸಂಕಲ್ಪ** ತತ್ತ್ವಗಳಿಗೆ ಸಮಾನವೆಂದು ಹೇಗೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಲಾಯಿತು ಎಂಬ ವಿಷಯ ಈಗಾಗಲೇ ಉಲ್ಲೇಖಿತವಾಗಿದೆ.

(ಆ) **ನ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ವೈಶೇಷಿಕ**

ಸಾಂಖ್ಯರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ, ನ್ಯಾಯ, ವೈಶೇಷಿಕ ಇತ್ಯಾದಿ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಮೋಕ್ಷ ಹಾಗೂ ಮೋಕ್ಷ ಹೊಂದಿದವನ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನುಳಿದ ಅನಾತ್ಮವಾದುದೆಲ್ಲವೂ ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿರುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಈ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವವರು ಕೂಡ ಸಾಂಖ್ಯರಂತೆ ಆತ್ಮದ ಅದ್ವಯತೆಯನ್ನು, ಜಗತ್ತಿನ ಭ್ರಮಾತ್ಮಕ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲೇಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಪದವಿ, ಇಂದ್ರಪದವಿಗಳಿಗಿಂತ ಮೋಕ್ಷ, ಇದನ್ನು ಅವರು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳದಿದ್ದರೂ, ಹೆಚ್ಚು ಹಿತಕಾರಿಯಾದುದರಿಂದ ಅದನ್ನೇ ಅವರು ಆಕಾಂಕ್ಷಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇವರು ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನದ ಇಲ್ಲದಾಗುವಿಕೆಯನ್ನೂ, ಆತ್ಮಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಮನಸ್ಸು, ಇಂದ್ರಿಯಗಳು, ದೇಹ, ಜಗತ್ತಿನ ವಸ್ತುಗಳು ಇವು ಯಾವುಗಳ ಜ್ಞಾನವೂ ಉಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಾರೆ. ಚೈತನ್ಯಸ್ವರೂಪಿಯಾದ ಆತ್ಮವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪವು ; ಆದಕ್ಕೆ ಯಾವ ವಸ್ತುಲಕ್ಷಣಗಳೂ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಗುಣ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುವ ಜ್ಞಾನವರ್ಗ ಅವರ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಸಮರ್ಪಕವಾದ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮೋಕ್ಷ, ಈ ಜ್ಞಾನ

ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುತ್ತದೆ ಎನ್ನುವ ಅವರ ವಾದವನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಅವರದೇ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ನೋಡಬಹುದು.

तत्त्वज्ञानान्निःश्रेयसाधिगमः । दुःखजन्मप्रवृत्तिदोषमिथ्याज्ञानाना- मुत्तरोत्तरापाये तदनन्तरापायादपवर्गः । (1-1-2)

[ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕಿತ್ತೆಸೆಯುವುದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷ. ಮೋಕ್ಷದಿಂದ ಒಂದರ ಹಿಂದೊಂದರಂತೆ ದೋಷಗಳ (ಆಸಕ್ತಿ, ದ್ವೇಷ ಇತ್ಯಾದಿ) ಕ್ರಿಯೆ, ಜನ್ಮ ಮತ್ತು ದುಃಖಗಳ ನಿರಸನ.]

ಮಹಾನ್ ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀಉದಯನಾಚಾರ್ಯರು ಬೌದ್ಧ ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಬರೆಯುವಾಗ ಅವರ ಶೂನ್ಯವಾದದ ಅಸಾಂಗತ್ಯಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ -

न ग्राह्यभेदमवधूय धियोऽस्ति वृत्तिः ।
तद्बाधके बलिनि वेदनये जयश्रीः ॥

[ಬಾಹ್ಯವಸ್ತುವೊಂದಿರದಿದ್ದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಜ್ಞಾನವಿರುವುದು ಅಸಂಭವ. ಅಭೇದ್ಯವಾದ ವೇದಾಂತವೊಂದೇ ಅಧಿಷ್ಠಾನದ ಜ್ಞಾನವಾದ ನಂತರವೇ ಜಗತ್ತು ಇಲ್ಲದಂತಾಗುವುದೆಂದು ತೋರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಜಯಶ್ರೀ ಅದರದೇ.]

ಹಾಗೂ, प्रविश वाऽनिर्वचनीयख्यातिकुक्षिम्, तिष्ठ वा मतिकर्दममपहाय ।

[ವೇದಾಂತಿಗಳ **ಅನಿರ್ವಚನೀಯಖ್ಯಾತಿ**ಯನ್ನಾದರೂ ಸ್ವೀಕರಿಸು, ಇಲ್ಲವೆ ಅಸಮರ್ಥನೀಯ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಹೊರಹಾಕಿ ಸುಮ್ಮನಿರು.]

ಅವರ ಕಾತರವಿರುವುದು ಜನರನ್ನು ನಾಸ್ತಿಕತೆಯಿಂದ ಪಾರುಮಾಡಿ ಅವರನ್ನು ಕೊನೆಗೆ ವೇದಾಂತಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಅಣಿಗೊಳಿಸುವುದ್ದಾಗಿ. ಇದು ಮೇಲಿನ ಹೇಳಿಕೆಯಿಂದ ಹಾಗೂ ವೇದಾಂತವನ್ನು ಬೌದ್ಧರ ಚಿಂತನೆಗೆ ಹೋಲಿಸುವಾಗ ಹೇಳಿದ किमार्द्रकवणिजो वहित्रचिन्तया ? [ಶುಂಠಿಯ ಮಾರಾಟ ಮಾಡುವವನಿಗೆ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಯಾನ ಮಾಡುವ ವಾಹನಗಳಿಂದೇನು ಫಲ?] ಎಂಬ ಅವನ ಹೇಳಿಕೆಯಿಂದಲೇ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಮಹಾನ್ ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಗಂಗೇಶೋಪಾಧ್ಯಾಯರು ಹಾಗೂ ರಘುನಾಥ ಭಟ್ಟಾಚಾರ್ಯರು ಕೂಡ ತಮ್ಮ ಕೃತಿಗಳ ಪ್ರಾರಂಭದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಗಳಲ್ಲಿ ಅದರ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶ ವೇದಾಂತದ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತ ಬ್ರಹ್ಮ ಸ್ವತಃ ಮೂರೂ ಗುಣಗಳನ್ನು ಮೀರಿದುದಾದರೂ, **ಉಪಾಧಿ**ಗಳ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅವನು ಅದ್ವಯನು, ಅಖಂಡಾನಂದನು ಹಾಗೂ ಚೇತನಸ್ವರೂಪನೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.

गुणातीतोऽपीशस्त्रिगुणसचिवः। ಮತ್ತು अखण्डानन्दबोधाय पूर्णाय परमात्मने ॥

ತರ್ಕಸಂಗ್ರಹದೀಪಿಕಾದ ಕರ್ತೃ ಅನ್ನಂಭಟ್ಟರ ಉದ್ದೇಶವೂ ವೇದಾಂತವೇ ಆಗಿದೆ ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಜಹದಜಹಲ್ಲಕ್ಷಣ ಲಕ್ಷ್ಯವೆಂದು 'ತತ್ತ್ವಮಸಿ' ಮಹಾವಾಕ್ಯವನ್ನು ಆಯ್ದುದು ಮತ್ತು **ದೀಪಿಕಾ** ದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ **ತರ್ಕಸಂಗ್ರಹ**ದ ಉದ್ದೇಶ ಮನನಕ್ಕೆ, ಎಂದರೆ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರವಣದಲ್ಲಿ ಕಲಿತದ್ದರ ಚಿಂತನೆಗೆ ಸಹಾಯಮಾಡುವುದು ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ಅವರ ಉದ್ದೇಶದ ಸೂಚನೆಗಳಾಗಿವೆ. ಶ್ರುತಿ - आत्मा वा अरे द्रष्टव्यः श्रोतव्यो मन्तव्यो निदिध्यासितव्यः। ಯಂತೆ. (ಬೃ.ಉ. 2-4-5)

(ಇ) **ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸಾ**

ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಪ್ರತಿಪಾದಕರಾದ ಶ್ರೀಕುಮಾರಿಲಭಟ್ಟರು ತಮ್ಮ **ಶ್ಲೋಕವಾರ್ತಿಕ** (1-10) ದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ -

प्रायेणैव हि मीमांसा लोके लोकायतीकृता ।
तामास्तिकपथे कर्तुमयं यत्नः कृतो मया ॥

[ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಮೀಮಾಂಸಾ ಬಹಳ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಭೌತಿಕವಾಗಿಬಿಟ್ಟಿದೆ. ನನ್ನ ಪ್ರಯತ್ನ ಅದರ ನಾಸ್ತಿಕತೆಯನ್ನು ತೆರೆದು ತೋರಿಸುವುದಾಗಿದೆ.]

ಹಾಗೂ ತಮ್ಮ **ಶ್ಲೋಕವಾರ್ತಿಕ** (ಆತ್ಮವಾದ - 148) ದಲ್ಲಿ ಅವರು ಹೀಗೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ.

इत्याह नास्तिक्यनिराकरिष्णुरात्मास्तितां भाष्यकृदत्र युक्त्या ।
दृढत्वमेतद्विषयश्च बोधः प्रयाति वेदान्तनिषेवणेन ॥

[ಭಾಷ್ಯಕಾರರಾದ ಶ್ರೀಶಬರಸ್ವಾಮಿಪಾದರು ನಾಸ್ತಿಕರ ಮತವನ್ನು ಖಂಡಿಸಿ ಆತ್ಮದ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಸಿದ್ಧಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ದೃಢವಾದ ನಂಬಿಕೆ ವೇದಾಂತದ ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ.]

ಶ್ಲೋಕವಾರ್ತಿಕದಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರನ ಅಸ್ತಿತ್ವದ ಖಂಡನೆಯ ನಿಜವಾದ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಈಶ್ವರನ ನಿರಾಕರಣೆಯಾಗಿರದೆ ಈಶ್ವರನ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಅನುಮಾನದ ಮೂಲಕ ಸಿದ್ಧ ಮಾಡಲಾಗದು ಎಂದಿದೆಯೆಂದೇ ಭಾವಿಸಬೇಕು ; ಯಾಕೆಂದರೆ ಶ್ಲೋಕವಾರ್ತಿಕದ ಪ್ರಾರ್ಥನಾ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥಕರ್ತರು ಅರ್ಧಚಂದ್ರನಿಂದ ಭೂಷಿತವಾದ, ಮೂರು ವೇದಗಳೇ ಮೂರು ಕಣ್ಣುಳ್ಳ,

ಶುದ್ಧ ಚೈತನ್ಯಸ್ವರೂಪನಾದ, ಆನಂದದ ಕೃಪೆ ತೋರುವ ಈಶ್ವರನನ್ನು ಅವರು ನಮಸ್ಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ -

विशुद्धज्ञानदेहाय त्रिवेदीदिव्यचक्षुषे ।
श्रेयःप्राप्तिनिमित्ताय नमः सोमार्धधारिणे ॥

ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಪ್ರಭಾಕರಮಿಶ್ರಪಾದರು **ಶಾಬರಭಾಷ್ಯದ** ಮೇಲಿನ **ಬೃಹತಿ**ಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ -

यस्तु ब्रह्मविदामेष निश्चयो यदुपलभ्यते न तत्तथ्यमिति, यन्नोपलभ्यते, तत्तथ्यमिति, नमस्तेभ्यः, विदुषां नोत्तरं वाच्यम् । ಮತ್ತು

यदुक्तं अहङ्कारममकारौ अनात्मन्यात्माभिमानाविति, मृदितकषाया-णामेवैतत्कथनीयम्, न कर्मसङ्गिनामित्युपरम्यते । आह च भगवान् द्वैपायनः 'न बुद्धिभेदं जनयेदज्ञानां कर्मसङ्गिनाम्' इति रहस्याधिकारे । तस्मान्न विवृतमत्र भाष्यकारेण भगवतो वचनानुरोधात्, नाज्ञानात् ।

[ಜ್ಞಾನದ 'ವಸ್ತು'ವಾಗಿರುವುದು 'ಸತ್' ಅಲ್ಲ, ಹಾಗೂ ಯಾವುದು ಎಂದೂ ಜ್ಞಾನದ 'ವಸ್ತು'ವಾಗಲಾರದೋ ಅದು 'ಸತ್' ಎಂಬ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಮಂಡಿಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ನಮ್ಮ ನಮಸ್ಕಾರಗಳು.

'ನಾನು' ಹಾಗು 'ನನ್ನದು' ಎಂಬ ಭಾವನೆ ಅಧ್ಯಾರೋಪದಿಂದಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದುದು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು ಯಾರ ಮನಸ್ಸು ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿಯ ಮಾಲಿನ್ಯವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಸ್ವಚ್ಛವಾಗಿರುತ್ತದೆಯೋ ಅವರಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆಯೇ ವಿನಾ, ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವರಿಗಲ್ಲ. ರಹಸ್ಯಾಧಿಕಾರ ದಲ್ಲಿ ಭಗವಾನ್ ದ್ವೈಪಾಯನರು ಹೇಳಿದಂತೆ 'ಕರ್ಮದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಮಂದರ ಮನಸ್ಸುಗಳನ್ನು ಪ್ರಾಜ್ಞರು ಗೊಂದಲಕ್ಕೀಡುಮಾಡಬಾರದು'. ಹೀಗಾಗಿ ಶ್ರೀಶಬರಸ್ವಾಮಿಪಾದರು ತಮ್ಮ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷಯದ ವಿವರಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿಲ್ಲ ; ಅವರಿಗೆ ಈ ವಿಷಯ ಗೊತ್ತಿರಲಿಲ್ಲವೆಂದೇನೂ ಅಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅವರು ಈಶ್ವರನ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಪರಿಪಾಲಿಸಿದರು.]

ಹಾಗೂ, ತಂತ್ರವಾರ್ತಿಕದ ವ್ಯಾಕರಣ ವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮೋಕ್ಷ, ಆತ್ಮ, ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಬರುವ ಹೇಳಿಕೆಗಳೆಲ್ಲವೂ ವೇದಾಂತದ ನಿಲುವಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿಯೇ ಇವೆ. ಮೀಮಾಂಸಕರು ಅನೇಕ ಸಲ ಈ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದರು ಎನ್ನುವುದು ಅವಗತವಾಗುತ್ತದೆ -

यन्न दुःखेन संभिन्नं न च ग्रस्तमनन्तरम् ।
अभिलाषोपनीतं च तत्सुखं स्वःपदास्पदम् ॥

[ಯಾವುದು ದುಃಖದಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅಥವಾ ಬೇರೆ ಯಾವ ಮನೋವೃತ್ತಿಯಿಂದಲೂ ಗ್ರಸ್ತವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಯಾವುದಕ್ಕೆ ಅಂತವೆನ್ನುವುದಿರುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಯಾವುದು ಇಚ್ಛಾಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಲಭ್ಯವೋ ಆ ಆನಂದ ಸ್ವರ್ಗವೇ.]

ತಮ್ಮ **ಅದ್ವೈತರತ್ನರಕ್ಷಣಮ್** ಗ್ರಂಥದ, ಸ್ವರ್ಗದ ಕಾಮನೆಯುಳ್ಳವನು ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯನ್ನುದ್ಧರಿಸಿದ ಭಾಗದಲ್ಲಿ, ಶ್ರೀಮಧುಸೂದನಸರಸ್ವತಿಪಾದರು ಈ ಶ್ರುತಿಯ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಅದ್ವೈತದಲ್ಲಿಯೇ ಇದೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತ ಮೀಮಾಂಸಕರನ್ನುದೇಶಿಸಿ ಈ ಮಾತನ್ನು ಮನದಟ್ಟಾಗುವಂತೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ -

तथा च त्वदुपन्यस्तं प्रमाणं रुदन्तमपि त्वां द्वैतरागिणमद्वैतमेव बोधयतीति परिभावय ।

[ಹಾಗೆಯೇ, ನೀನು ಉದ್ಧರಿಸಿದ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣ, ನೀನು ಎಷ್ಟೇ ವಿರೋಧಿಸಿದರೂ, ದ್ವೈತಕ್ಕೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿದ್ದಲ್ಲ, ನಿನಗೆ ಅದ್ವೈತವನ್ನೇ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೋ.]

ಹೀಗೆ, ಶ್ರೇಷ್ಠ ಮೀಮಾಂಸಕರೆಲ್ಲರೂ ಯಾವ ಸಂಶಯವೂ ಉಳಿಯದಂತೆ ತಮ್ಮ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಅದ್ವೈತವೇ ಆಗಿದೆ ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಗೊಳಿಸಿದ್ದಾರಲ್ಲದೆ, ಮೀಮಾಂಸಕರು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಅಷ್ಟು ಅಧಿಕಾರಿಯಲ್ಲದವರನ್ನೂ, ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸಿರುವವರನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ.

(ಈ) ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ

ಉದಾಹರಣೆಗೆಂದು, **ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಸ್ಮೃತಿ** (1-8) ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು -

इज्याचारदमाहिंसादानस्वाध्यायकर्मणाम् ।
अयं तु परमो धर्मो यद्योगेनात्मदर्शनम् ॥

[ಯಜ್ಞ, ಆಚಾರ, ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹ, ಅಹಿಂಸಾ, ದಾನ, ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ (ತನ್ನದಾದ ಶಾಖೆಯ ಅಧ್ಯಯನ) ಇವೆಲ್ಲ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ. ಯೋಗದಿಂದ ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಪರಮಧರ್ಮವಾದರೆ.]

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತದೆ -

सर्वेषामपि चैतेषामात्मज्ञानं परं स्मृतम् ।
तद्ध्यग्र्यं सर्वविद्यानां प्राप्यते ह्यमृतं ततः ॥ (12-85)

सर्वभूतेषु चात्मानं सर्वभूतानि चात्मनि ।
समं पश्यन्नात्मयाजी स्वाराज्यमधिगच्छति ॥ (12-91)

एतद्धि जन्मसाफल्यं ब्राह्मणस्य विशेषतः ।

प्राप्यैतत्कृतकृत्यो हि द्विजो भवति नान्यथा ॥ (12-93)
आत्मैव देवताः सर्वाः सर्वमात्मन्यवस्थितम् । (12-119)

[ಇವೆಲ್ಲವುಗಳಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು. ಸರ್ವವಿದ್ಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಇದು ಅಗ್ರಮಾನ್ಯವು. ಇದರಿಂದ ಅಮೃತತ್ತ್ವ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲ ಜೀವಿಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನು, ತನ್ನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಜೀವಿಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಎಲ್ಲೆಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ನೋಡುವ ಆತ್ಮದ ಶೋಧದಲ್ಲಿರುವವನು ಆತ್ಮದ ರಾಜ್ಯವನ್ನೇ ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಮನುಷ್ಯರ, ಅವರಲ್ಲಿಯೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಜನ್ಮ ಸಾಫಲ್ಯ. ಈ ಫಲವನ್ನು ಪಡೆದವನು ಕೃತಕೃತ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ ಹಾಗೂ ಅವನೇ ನಿಜವಾದ ದ್ವಿಜನು, ಬೇರೆಯವರಲ್ಲ. ಆತ್ಮವೇ ಎಲ್ಲ ದೇವತೆಗಳು, ಎಲ್ಲವೂ ಆತ್ಮದಲ್ಲಿಯೇ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿವೆ.]

ಈ ನಿದರ್ಶನಗಳು ತೋರಿಸುವಂತೆ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರದ ಪ್ರವರ್ತಕರೇ ಧರ್ಮದ ಆಚರಣೆಯ ಅಂತಿಮ ಗುರಿ ಆತ್ಮ-ಬ್ರಹ್ಮದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

(ಉ) ಆಗಮಗಳು

ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕರ್ತವ್ಯಗಳನ್ನು, ಉಪಾಸನಾ ಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ **ಆಗಮ**ಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯವೂ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯೇ ಆಗಿದೆ ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಅವುಗಳ ನಿರೂಪಣೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಶೈವಾಗಮಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವಾಣಿಯುಳ್ಳ **ಸರ್ವಜ್ಞಾನೋತ್ತರ** ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತದೆ -

योऽसौ सर्वेषु वेदेषु पठ्यते ह्यज ईश्वरः ।
अकायो निर्गुणो ह्यात्मा सोऽहमस्मि न संशयः ॥
अहमात्मा शिवो ह्यन्यः परमात्मेति यः स्मृतः ।
एवं यो भावयेन्मोहान्न शिवत्वमवाप्नुयात् ॥

[ಎಲ್ಲ ವೇದಗಳು ಅಜಾತ, ಈಶ್ವರ, ಆತ್ಮ ಎಂದು ದೇಹರಹಿತನಾದ, ನಿರ್ಗುಣನಾದ ನನ್ನಬಗ್ಗೆಯೇ ಹೇಳುತ್ತವೆ, ಇದಕ್ಕೆ ಸಂಶಯ ಬೇಡ.

ಯಾರು ಭ್ರಮೆಯಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ಆತ್ಮವೆಂದು, ಪರಮೇಶ್ವರನಾದ ಶಿವನು ತನ್ನಿಂದ ಬೇರೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೋ ಅವರು ಶಿವತ್ವವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ.]

ಸುಪ್ರಭೇದಾಗಮ ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತದೆ -

यथा जलं जले क्षिप्तं क्षीरे क्षीरं घृते घृतम् ।
अविशेषं भवेत्तद्वदात्माऽपि परमात्मनि ॥

[ಹೇಗೆ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಚೆಲ್ಲಿದ ನೀರು, ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಹಾಲು, ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ತುಪ್ಪ ಸೇರುತ್ತವೆಯೋ ಹಾಗೆ ಜೀವನು ಶಿವನಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ.]

ಪಂಚರಾತ್ರಾಗಮದಲ್ಲಿ ಕೆಳಗಿನಂಥ ಹೇಳಿಕೆಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ -

अयं प्रपञ्चो मिथ्यैव सत्यं ब्रह्माहमद्वयम् ।
तत्र प्रमाणं वेदान्ता गुरुः स्वानुभवस्तथा ॥ (ನಾರದಪಂಚರಾತ್ರ)

द्वैतं नास्तीति बोधेन मनसो द्वैतनाशनम् ।
एतदन्तो हि संसारो ब्रह्मन्नेवं विचारय ॥
सगुणोपासनं तावत्साधनं निर्गुणस्य तु ।
ब्रह्मविद्भवति ब्रह्म इत्येषा च परा श्रुतिः ॥ (ಬ್ರಹ್ಮಸಂಹಿತಾ)

[ಈ ಪ್ರಪಂಚವು ಮಿಥ್ಯೆ. ನಾನು ಅದ್ವಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮ, ಇದು ಸತ್ಯ. ವೇದಾಂತ, ಶ್ರೀಗುರು, ಹಾಗೂ ಸ್ವಂತದ ಅನುಭವ ಇದರ ಪ್ರಮಾಣಗಳು.

ದ್ವೈತವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಜ್ಞಾನ ದೊರೆತಕೂಡಲೆ, ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವ ದ್ವೈತ ನಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಸಂಸಾರದ ಕೊನೆ. ಓ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೇ, ಇದರ ಬಗ್ಗೆ ವಿಚಾರ ಮಾಡು.]

(ಊ) ಶಾಕ್ತ ತಂತ್ರ

ಶಾಕ್ತಪಂಥವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವವರೂ ಅದ್ವೈತವನ್ನೇ ಪರಮಸತ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ. ಎಲ್ಲ ಬೀಜಾಕ್ಷರಗಳೂ ಎಲ್ಲ ತತ್ತ್ವಗಳ ಉಪಾದಾನ ಕಾರಣವಾದ **ಬಿಂದು**ವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. **ಶಾಕ್ತತಂತ್ರ**ದ ಪದ್ಯಗಳು ಕೂಡ ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತವೆ -

मिथ्याजगदधिष्ठाना, ब्रह्मात्मैक्यस्वरूपिणी, निर्भेदा, भेदनाशिनी, अहमित्येव विभावयेन्महेशीम् ಇತ್ಯಾದಿ.

[ಯಾರು ಈ ಮಿಥ್ಯಾ ಜಗತ್ತಿನ ಅಧಿಷ್ಠಾನವೋ ಯಾರ ಸ್ವರೂಪವು ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮವಾಗಿದೆಯೋ, ಯಾರಲ್ಲಿ ಭೇದಗಳಿಲ್ಲವೋ, ಯಾರು ಭೇದಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುತ್ತಾರೋ ಆ ಮಹೇಶ್ವರಿಯನ್ನು 'ನಾನೇ ಅವಳು' ಎಂದು ಧ್ಯಾನ ಮಾಡಬೇಕು.]

(ಎ) ವ್ಯಾಕರಣ

ವ್ಯಾಕರಣದ ವಿಷಯ ಪದಗಳ ಸಮರ್ಪಕ ಬಳಕೆಯನ್ನು ಕುರಿತಾದದ್ದು ಎನ್ನುವುದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಿಳಿದ ವಿಷಯ. ಆದರೆ ಅದು ಪಾಣಿನಿ, ವರರುಚಿ, ಪಾತಂಜಲಿ ಹಾಗೂ ಭರ್ತೃಹರಿಯವರಂಥ ಶ್ರೇಷ್ಠ ವೈಯಾಕರಣಿಗಳ ಕೃತಿಗಳು ತೋರಿಸುವಂತೆ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನದ ಬೆಳವಣಿಗೆಯೂ ಆಗಿದೆ. ಕೆಲವೊಂದು ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ನೋಡಬಹುದು. ಭರ್ತೃಹರಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ -

अनादिनिधनं ब्रह्म शब्दतत्त्वं यदक्षरम् ।
विवर्ततेऽर्थभावेन प्रक्रिया जगतो यतः ॥

[ಅಕ್ಷರನಾದ ಹಾಗೂ ಆದಿ-ಅಂತಗಳಿಲ್ಲದ ಬ್ರಹ್ಮವು ಶಬ್ದದ ತತ್ತ್ವ. ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಸಂಜ್ಞಿತವಾದ ಜಗತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮದ ರೂಪಾಂತರದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ.]

सम्बन्धिभेदात् सत्तैव भिद्यमाना गवादिषु ।
जातिरित्युच्यते तस्यां सर्वे शब्दा व्यवस्थिताः ॥
तां प्रातिपदिकार्थं च धात्वर्थं च प्रचक्षते ।
सा नित्या सा महानात्मा तामाहुस्त्वतलादयः ॥

[ಹಸುಗಳಲ್ಲಿದ್ದಂತೆ ಪ್ರಾಣಿಯಿಂದ ಪ್ರಾಣಿಗೆ ಬೇರೆಯಾಗುವ ಸತ್ತೆಯು ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಭೇದ ಸಹಿತವಾದಾಗ, **ಜಾತಿ** ಎಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲ ಶಬ್ದಗಳೂ ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿರುತ್ತವೆ. 'ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥ', 'ಧಾತ್ವರ್ಥ' ಎಂದರೆ ಅದೇ. ಅದು ಮಹಾನ್ ಪರಮ ಆತ್ಮ, ನಿತ್ಯ. 'ತ್ವ', 'ತಲ್' ಮೊದಲಾದ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಅದಕ್ಕೆಯೇ ಸಂಬಂಧಿಸಿವೆ.]

ಭರ್ತೃಹರಿಯ ಈ ಹೇಳಿಕೆ ಶಬ್ದವು ಸೂಚಿಸುವುದು ಜಾತಿಯನ್ನೇ ಎಂಬ ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ ವ್ಯಾಜಪಾಯನಾಚಾರ್ಯರ ದೃಷ್ಟಿಕೋನವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದೆ. ಶ್ರೀ ವ್ಯಾಡಿಯು ಹೇಳಿದ - ಶಬ್ದ ಸೂಚಿಸುವುದು ವೈಯಕ್ತಿಕನಾಮವನ್ನು - ಎಂಬ ದೃಷ್ಟಿಕೋನವನ್ನು ಭರ್ತೃಹರಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದಾನೆ -

सत्यं वस्तु तदाकारैरसत्यैरवधार्यते ।
असत्योपाधिभिः शब्दैः सत्यमेवाभिधीयते ॥
अध्रुवेण निमित्तेन देवदत्तगृहं यथा ।
गृहीतं गृहशब्देन शुद्धमेवाभिधीयते ॥

[ಸತ್ಯ ವಸ್ತುವು ಸತ್ಯದ ಆಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಅಸತ್ಯಗಳಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಅಸತ್ಯ ಉಪಾಧಿಗಳಂತೆ ತೋರುವ ಶಬ್ದಗಳು ಸತ್ಯವನ್ನೇ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಸುತ್ತವೆ. ಆಕಸ್ಮಿಕವಾದ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಕಾಗೆ ಇತ್ಯಾದಿ ಉಪಲಕ್ಷಣದಿಂದ ದೇವದತ್ತನ ಮನೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಹಾಗೆ, 'ಮನೆ' ಶುದ್ಧ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನೇ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.]

ಸರ್ವದರ್ಶನಸಂಗ್ರಹ (13-234) ದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವಿದ್ಯಾರಣ್ಯಚರಣರು ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ -

भाष्यकारेणापि 'सिद्धे शब्दार्थसम्बन्धे' इत्येतद्वार्तिक व्याख्यानावसरे 'द्रव्यं हि नित्यम्' इत्यनेन ग्रन्थेनासत्योपाध्यवच्छिन्नं ब्रह्मतत्त्वं द्रव्यशब्दवाच्यं सर्वशब्दार्थ इति निरूपितम् ।

['ಶಬ್ದ, ಅದರ ಅರ್ಥ ಹಾಗೂ ಅವುಗಳ ಸಂಬಂಧ ಶಾಶ್ವತ' ಎಂಬ ವಾರ್ತಿಕ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತ ಭಗವಾನ್ ಪತಂಜಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ, 'ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥ ಶಾಶ್ವತವಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ' ಶ್ರೀ ಕೈಯಟರು ವಿವರಿಸುವಂತೆ ಇದು ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಅಸತ್ ಉಪಾಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಶಬ್ದದ ವ್ಯಂಜಕಾರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ]

6.12.7 ಅಧಿಕಾರಭೇದದಿಂದಾಗಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರತಿಪಾದನೆಗಳು ಪ್ರತಿಯೊಂದರಲ್ಲಿಯೂ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಗೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುವ ಗುಪ್ತಮಾರ್ಗಗಳು ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತವೆ

ಪ್ರತಿಪಾದನೆಗಳ ವೈವಿಧ್ಯವನ್ನು ಕುರಿತು **ಸೂತಸಂಹಿತಾ (ಯಜ್ಞವೈಭವ ಖಂಡ** 22, 22-26) ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತದೆ -

अतोऽधिकारिभेदेन मार्गा मानं न संशयः ॥
ईश्वरस्य स्वरूपे च बन्धहेतौ तथैव च ।
जगतः कारणे मुक्तौ ज्ञानादौ च तथैव च ॥
मार्गाणां ये विरुद्धांशा वेदान्तेन विचक्षणः ।
तेऽपि मन्दमतीनां हि महामोहावृतात्मनाम् ।
वाञ्छामात्रानुगुण्येन प्रवृत्ता न यथार्थतः ॥
दर्शयित्वा तृणं मर्त्यो धावन्तीं गां यथाऽग्रहीत् ॥
दर्शयित्वा तथा क्षुद्रमिष्टं पूर्वं महेश्वरः ।
पश्चात्पाकानुगुण्येन ददाति ज्ञानमुत्तमम् ॥

[ಸಾಧಕರ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಗಳ ನಡುವೆ ಅಂತರಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಎಲ್ಲ ಮಾರ್ಗಗಳೂ ಸಮಂಜಸವಾದವುಗಳೇ. ಇದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ. ಈಶ್ವರನ ನಿಜಸ್ವರೂಪ, ಬಂಧದ ಕಾರಣ, ಜಗತ್ತಿನ ಕಾರಣ, ಮುಕ್ತಿ, ಜ್ಞಾನ ಇಂಥ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ವೇದಾಂತಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಮಾರ್ಗಗಳು ಅಷ್ಟೊಂದು ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರದ, ಮಂದಮತಿಗಳಾದ ಹಾಗೂ ಮಹಾ ಮೋಹದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದ ಜನರಿಗಾಗಿ ಇರುತ್ತವೆ. ಆದರೆ, ಈ ವೈರುಧ್ಯಗಳು ನಿಜವಾದವುಗಳಲ್ಲ ; ಹುಲ್ಲು ತೋರಿಸಿ ಓಡುತ್ತಿರುವ ಆಕಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸಿದಂತೆ ಮಹೇಶ್ವರನು (ಇಂಥ ಅಜ್ಞರನ್ನು) ಅವರಿಗಿಷ್ಟವಾದ ಕ್ಷುದ್ರ ವಸ್ತುವೊಂದನ್ನು ತೋರಿಸಿ ನಂತರ ಅವರ ಬುದ್ಧಿ ಪಕ್ವಗೊಂಡಾಗ ಉತ್ತಮ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ.]

ಇದೆಲ್ಲವುದರಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವುದೇನೆಂದರೆ, ಇದುವರೆಗೆ ಗಮನಿಸಿದ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಮುಖ ಮಾರ್ಗಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯ ವೇದಾಂತದ ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮವೇ. ಪ್ರತಿಪಾದಿತ ಮಾರ್ಗಗಳಲ್ಲಿಯ ಅಂತರದ ಕಾರಣ ಸಾಧಕರ ಸಿದ್ಧತೆಗಳಲ್ಲಿರುವ ಅಂತರ. ಈ ಮಾರ್ಗಗಳ ಉದ್ದೇಶ ಮುಖ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಾಗಿರದೆ ಇರುವುದು ಭಗವಾನ್ ವಸಿಷ್ಠರು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದ ಸೂತ್ರರೂಪದ ಈ ಹೇಳಿಕೆಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿದೆ -

अज्ञस्यार्धप्रबुद्धस्य सर्वं ब्रह्मेति यो वदेत् ।
महानिरयजालेषु स तेन विनियोजितः ॥

[ಅಜ್ಞಾನಿಯಾದವನಿಗೆ, ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪ್ರಬುದ್ಧನಾಗದವನಿಗೆ 'ಎಲ್ಲವೂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ಅವನನ್ನು ನರಕಗಳ ಜಾಲದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಸಿದಂತೆ.]

ಈ ಎಲ್ಲ ಮಾರ್ಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತತ್ತ್ವಗಳು ಹಾಗೂ ಬೋಧನೆಯ ರೀತಿಗಳನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯಗೊಟ್ಟು ರಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದರ ಉದ್ದೇಶ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಗೆ ದಾರಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದು, ಹೇಗೆ ಕಾಲಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ವಿದುರ ಪಾಂಡವರು ಅರಗಿನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸುಟ್ಟು ಸಾಯದಂತೆ ಗುಪ್ತದ್ವಾರವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿದನೋ ಹಾಗೆ.

ಉದಾಹರಣೆಗೆಂದು, ನ್ಯಾಯವೈಶೇಷಿಕರ ತತ್ತ್ವಗಳಾದ **ಸಮವಾಯ** ಒಂದೇ ಆಗಿರುವುದು, **ಅತ್ಯಂತಾಭಾವ** (ಪೂರ್ಣ ನಾಸ್ತಿತ್ವ), ಉಪಾಧಿಗಳ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ಒಂದೇ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಭೇದಗಳಿರುವುದು, ಜೀವಿಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕವಾಗಿರುವ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಒಂದೇ ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿರುವುದು, ದ್ವ್ಯಣುಕ ಕಾಲ್ಪನಿಕ ಹಾಗೂ ಅಸಮರ್ಥನೀಯ ಕಲ್ಪನೆಯಾದ ಎರಡು ಅಖಂಡ ಪರಮಾಣುಗಳ ಸಂಯೋಗದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವುದು -

कणादः पारिमाण्डाल्यसंयोगाद्व्यणुकक्रमात् ।
जगदुत्प्रेक्षयन् मायावादसादरमानसः ॥

ಸಾಂಖ್ಯರ **ಪ್ರಕೃತಿ** ಅಥವಾ **ಪ್ರಧಾನ**, ವೈವಿಧ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ ವ್ಯಕ್ತ ಜಗತ್ತಿನ ಅವ್ಯಕ್ತ ಸ್ಥಿತಿ, **ಪ್ರಕೃತಿ**ಯನ್ನು ಸಾಂಖ್ಯರು ಪರಮಾತ್ಮನ ಶಕ್ತಿಯೆಂದು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ ಹಾಗೂ ಅದು ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಇಲ್ಲದಂತಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಅಂತರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಮಾಯಾ ತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಸಮೀಪವಾದುದು. ಇದು ಸಾಂಖ್ಯ ವೇದಾಂತಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟು ಹತ್ತಿರವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಚೈತನ್ಯಸ್ವರೂಪಿಯಾದ **ಪುರುಷ**ನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಹೀಗೆಯೇ. ಎಲ್ಲ ಪದ್ಧತಿಗಳು ವೇದಾಂತದಂತೆಯೇ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಮೋಕ್ಷದ ಸಾಧನವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಶ್ರೀ ಅಪ್ಪಯ್ಯದೀಕ್ಷಿತಪಾದರು **ನ್ಯಾಯರಕ್ಷಾಮಣಿ** ಯಲ್ಲಿ **ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ** (1-3-3-12) ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ -

स्फोटं चेतनमपि केचिदभ्युपगच्छन्ति शब्दब्रह्माद्वैतवादिनः, तन्मतानुसारेण प्रशासनमपि स्फोटस्योपपद्यत इत्याशङ्क्याह - अन्यभावव्यावृत्तेश्च । एवं चेत् ब्रह्म स्फोट इति नाममात्रे भेदः स्यात्, न वस्तुनि, मुक्त्यन्वयिसकलजीवाभेदं जडप्रपञ्चराहित्यं चानभ्युपगम्य स्फोटाद्वैतोपपादनायोगात् ।

[ಶಬ್ದಬ್ರಹ್ಮಾದ್ವೈತವಾದಿಗಳು ಅದ್ವಯವಾದ ಶಬ್ದಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವವರು, ಸ್ಫೋಟ ಎಂಬ ಚೇತನವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಶಾಸನವನ್ನು ಕೂಡ

ಸ್ಫೋಟದ ಗುಣ ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ಸಮಂಜಸವಾದುದು. ಇದು ನಿಜವಾದರೆ, ಬ್ರಹ್ಮ ಮತ್ತು ಸ್ಫೋಟಗಳ ನಡುವಿನ ಅಂತರ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ. ಆಶಯದಲ್ಲಲ್ಲ. ಯಾಕೆಂದರೆ, ಅದ್ವೈತವನ್ನು ತರ್ಕದಿಂದ ಸ್ಥಾಪಿಸಬಯಸುವವರು ಜೀವಗಳ ಅಭೇದತ್ವವನ್ನು ಹಾಗೂ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅಚೇತನ ಜಗತ್ತಿನ ನಿರಾಕರಣೆಯನ್ನು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.]